

RUSKÝ POSTFIX *-ся* JAKO PRŮSEČÍK GRAMATICKÝCH A LEXIKÁLNÍCH VÝZNAMŮ

Zdeňka Trösterová

Postfixy obecně jsou v jazyce spíše okrajovou záležitostí. Jednak je jich málo (v ruštině se mezi ně obvykle řadí jen *-ся, -то, -нибудь, -либо, -те*), jednak – alespoň zdánlivě – nejsou nositeli zásadních gramatických informací a není s nimi – opět jen zdánlivě – spojena zajímavější teoretická problematika.

Slovesný postfix *-ся*, jemuž je věnován tento příspěvek, má však v ruštině výsadní postavení. Přitahuje k sobě pozornost již svou frekvencí v textu, která je relativně vysoká jak v psaném spisovném jazyce, tak především v hovorové řeči. Právě z ní pronikají do slovní zásoby spisovné ruštiny mnohé postfixální, prefixálně postfixální, sufixálně postfixální a prefixálně sufixálně postfixální slovesné tvary. Slovnicky je ani v plném rozsahu nezachycují, pokud ano, pak s charakteristikou *раз.*, někdy *прот.* Často jde o okazionalizmy. Kromě normativních gramatik jim věnují pozornost studie a publikace věnované hovorové ruštině, slov.: *Голова болит. Зачиталась; Я всю зиму театралился; Мы ведь на первом этаже. Так что зарешетились.*¹

V těchto souvislostech je postfix *-ся* součástí slovotvorných prostředků a jako takový je spjat s lexikálním významem slov. V jiné rovině jde však o významný prostředek gramatický, spolupodílející se na formálním ztvárnění kategorie slovesného rodu. Postfix *-ся* je tedy v jistém slova smyslu homonymní, a – což je ještě významnější – v některých případech v sobě kumuluje lexikální a gramatické významy současně. Ovšem vždy v jednotě se slovesem, k němuž náleží. Všechna postfixální slovesa se označují jako zvrtná. Potíž však činí to, že kromě tohoto rysu je spojuje jen jeden jednotící prvek, a to jejich nepřechodnost. Výklad o nich bývá v gramatikách rozdroben v různých oddílech a paragrafech, ne všichni lingvisté pracují s pojmem *gramatická kategorie zvrtnosti*, a pokud s ním pracují, interpretují jeho obsah různě.

Připomeňme např., že z ruských autorů existenci této kategorie postuloval již před čtvrt stoletím V. N. Dankov ve studii zaměřené na slovesný rod v ruštině v historickém aspektu. Podle něho je jádro slovesné sémantiky

¹ Viz Земская, Е. А., Китайгородская, М. В., Ширяев, Е. Н., *Русская разговорная речь. Общие вопросы, словообразование, синтаксис*, Москва 1981, s. 144 n.

vázáno na fakt, že sloveso je unikátní lexikálně-gramatická kategorie, v níž jsou syntetizovány dva významy: význam děje jako procesu a význam děje jako příznaku. Podle příslušnosti slovesa k určité sémantické skupině může převládat první nebo druhý význam, ale ve všech případech procesualnost a příznakovost v slovese koexistují a představují centrum toho komplexu vztahů, který se označuje jako děj. Každá z obou částí sémantiky může být aktualizována. Při procesuální aktualizaci je děj pojat nikoli jako funkce nominálního fenomenu, ale jako imanentní proces na tomto fenomenu nezávislý. Procesuální aktualizace se realizuje izolací děje od jeho agentivních složek. Většinou však přitom nejde o vyloučení agensu jako takového, nýbrž o jeho dezaktivaci. Té se dosahuje transformací základní nezvratné formy slovesa ve formu zvratnou. Zvratnost je tak v tomto pojetí gramatickou kategorií *procesuální aktualizace děje*. V rámci kategorie zvratnosti je význam trpného rodu pouze jedním z možných významů, spíše periferním než centrálním.² V některých případech se sémantika zvratných tvarů minulého času slovesa blíží významu starého perfekta, vyjadřuje tedy současný stav jako výsledek minulého děje, srov. výše uvedený příklad *Мы зарешетились*, tedy *dali jsme si do oken mřížce* a v důsledku toho „*jsme zamřížováni*“. Příklady tohoto typu jen podtrhují koexistenci rysu procesualnosti a příznakovosti, protože z realizovaného procesu vyplývá současný příznak.

Jiné pojetí zvratnosti najdeme v akademické *Ruské gramatice* ČSAV, kde autorkou příslušných paragrafů je Z. Skoumalová.³ Ta řadí zvratnost do kategorií slovesného rodu (залоговые категории) a vyčleňuje jeho dvě oblasti: 1. slovesný rod v úzkém (gramatickém ve vlastním slova smyslu) pojetí, „т. е. категория, находящая свое выражение в противопоставлении пассива и непассива“; 2. slovesný rod v širokém slova smyslu, „т. е. категория, представленная противопоставлением рефлексива и нереплексива“. Opozici pasivum : nepasivum autorka hierarchicky nadřazuje opozici reflexivum : nereflexivum, kterou řadí pod nepasivum a zároveň upozorňuje, že jádro kategorie trpného rodu je na rozdíl od jiných slovesných kategorií silně lexikálně omezeno. Za doprovodnou kategorii pokládá kategorii přechodnosti : nepřechodnosti. Při analýze vztahů pracuje s pojmy podmět, předmět, subjekt, objekt, agens, patiens, takže např. ve spojení *Петя замарался сажеей* je Пётр a současně podmětem, subjektem, agensem i patiensem.

² Srov. Данков, В. Н., *Историческая грамматика русского языка. Выражение залоговых отношений у глагола*, Москва 1981. Recenze Trösterová, Z., *Slavia* 52, 1983, 3–4, s. 391–393.

³ Viz Barnetová, V., Běličová-Křížková, H., Leška, O., Skoumalová, Z., Straková, V., *Ruská grammatika I*, Academia Praha 1979, s. 267 n..

V tomto pojetí se tedy k trpnému rodu v úzkém slova smyslu řadí jen opozice vyjádřená u přičestí tvary *умывающих* : *умыаемый*; *умывший* : *умытый* a u osobních tvarů sloves, infinitivu a přechodníků opozicí *syntetické tvary aktiva* : *analytické (opisné) tvary pasiva*, tedy např. *Каменщику строили дом* : *Дом был построен каменщиками*, nikoli *Дом строился каменщиками* (důležitá je ovšem i vazba na slovesný vid). Autorka se touto koncepcí do jisté míry vyhnula značné asymetrii formálního vyjádření pasiva, s nímž pracuje většina školních, ale i vědeckých gramatik.⁴ Ale protože složitost vztahů je dána objektivní jazykovou situací, ani ona se neobejde bez termínu „tzv. zvrtné pasivum“: „Выражение страдательного значения при помощи возвратных форм несов. вида настолько распространено и регулярно, что в сфере функционального употребления оно практически находится в распределительной дистрибуции по отношению к кратким отпричастным формам страдательного залога (*дом строился* : *дом был построен*). Ale: „специфические ограничения возвратного пассива вызваны прежде всего многозначностью аффикса *-ся*, который в определенных контекстах – в зависимости от класса субъекта (лицо-нелицо, вещественный субъект, выступающий окказионально в роли агенса), а также в связи с лексико-семантическим значением глагола – часто приобретает один из медиальных оттенков возвратного значения...” (s. 286).

Nehledě na to však koncepce Z. Skoumalové dává možnost pojmtout a pojednat všechny slovesné tvary s postfixem jako ucelenou skupinu, obsahující ovšem specifické podskupiny v závislosti na vztahu k gramatice (nejen morfologii, ale i syntaxi) a slovtvorbě a slovníku.

S kategorií slovesné zvrtnosti se pracuje i v moderně pojaté vysoškošolské učebnici ruské morfologie.⁵ Autor příslušných paragrafů V. Hrabě však odlišuje slovtvorný sufix *-ся* od tvaroslovného, uplatňujícího se při vyjadřování pasiva. Zároveň upozorňuje, že „так как самым общим при-

⁴ Srov. např. *Русская грамматика АН СССР I*, Москва 1980: „У глаголов несовершенного вида есть другой способ выражения залогового противопоставления: это – употребление в пассивной конструкции таких возвратных глаголов, в которые postfix *-ся* вносит страдательное значение. В таких случаях активной конструкции, где переходный глагол является глаголом действительного залога (*Они постигают добро и зло*) противостоит пассивная конструкция с возвратным глаголом (*Добро и зло постигается ими*. Фед.). ... В конструкциях пассива глаголы с postfixом *-ся* употребляются преимущественно в формах 3 л. ед. и мн. ч. (s. 615, 616, srov. i upozornění na propojení s kategorií osoby). Dále v citacích jako AG 1980.

⁵ Adamec., P., Hrabě, V., Jiráček, J., Miloslavskij, I. G., Žaža, S., *Morfologie ruštiny II*, Brno 1997.

знаком возвратных глаголов является не возвратность, а выражение синтаксической неперехodности глагола, многие lingvisty voobce odkazyvajú sa na to, že se považujú za návratnosť kategórie, a jednoducho vyčleňujú návratné slovesá ako určitú kategóriu slovesných tvarov.“ (s. 46).

Ruská akademická gramatika z r. 1980 rovněž předpokládá existenci postfixu *-ся₁* jako prostředku vyjádření pasiva a postfixu *-ся₂*, který nemá význam trpného rodu. „Takie slovesa představují sobou různé slovoobrazovací typy nepřechodných sloves *действительного залога*. Возвратные глаголы, таким образом, образуют разные лексико-грамматические разряды.“ (AG 1980, s. 617).

Popsat sémantiku těchto lexikálně gramatických skupin a zařadit do nich jednotlivé konkrétní případy (zvláště ne izolovaně pojaté, ale užitá v textu) však není vůbec jednoduché. V porovnávacím plánu česko-ruském zřejmě nejvíce utkví v paměti případy typu *собака кусается, кропива жжется*, které v češtině nemají obdobu. Na první pohled se přitom zdá, že jde (z hlediska tvarosloví) o „normální“ užití slovesa, ale není tomu tak docela. Kromě toho (jak jsme upozornili již výše), že tvar s postfixem je běžný právě jen v 3. os., čemuž tento případ odpovídá, nelze užít ani např. spojení *собака, кусающаяся...* Jde tedy o lexikálně ustálená (a velmi omezená) spojení, která – nebýt toho, že jejich sémantiku lze velmi dobře popsat – by v mluvnickém popisu jazyka mohla i absentovat. Jindy však má označení lexikálně gramatické skupiny větší opodstatnění. Tak mluvnické např. rozlišují význam stavový vzniklý oslabením významu *звратného* (*вернуться, остановиться*) a význam stavový vzniklý oslabením významu *трpného* (*пачкаться, рваться, биться* – slovesa označující stav jako stálou vlastnost neživotného předmětu: *белое платье пачкается, нитки рвутся*). Ale gramatické vysvětlení už např. chybí u vyčlenění skupiny *звратных* sloves, která spojuje okolnost, že činitelem vykonává činnost ve svůj prospěch: *строиться, прибраться*.⁶

Nejpodrobněji je sémantika slovesných skupin s postfixem *-ся* popsána v ruské akademické gramatice 1980, ovšem v oddíle Словообразование глаголов. Ale i zde se význam slovníkový a gramatický, alespoň u čistě postfixálních sloves (tj. sloves vzniklých bez účasti dalších slovotvorných prostředků, předpon a přípon) prolíná, takže v příslušném výkladu je odkaz k paragrafům, jež jsou řazeny v kapitole o slovesném rodu. *Звратная* slovesa motivovaná přechodnými slovesy se zde rozčleňují do sedmi skupin: 1. собственно-возвратное значение: Не вышел, не выбежал, а выбросился вон; 2. взаимно-возвратное значение: целоваться; 3. косвенно-возвратное значение: Мы все еще стоим на дороге и починаемся; 4. активно-безобъект-

⁶ Viz *Пříruční mluvnické ruštiny pro Čechy I*, Praha 1961, s. 155 n.

ное значение: *кошки царапаются*; 5. характеризующе-качественное значение: *фарфор легко бьется*; 6. общевозвратное значение (действие, замкнутое в сфере субъекта как его состояние): В первое время *печалилась* Саша; 7. побочно-возвратное значение (действие как соприкосновение с объектом, причем объект своим наличием как бы стимулирует, порождает само это действие, делает его возможным): *держаться за перила, взяться за ручку двери*. (AG 1980, s. 617. 618). Jak ukazuje zvláště poslední případ, popsat sémantiku těchto skupin není vždy jednoduché.

U sloves suffixálně postfixálních, prefixálně postfixálních a prefixálně suffixálně postfixálních se již na slovesné sémantice podílejí všechny zúčastněné složky. Jejich lexikálně gramatické skupiny se vyčleňují na základě několika kritérií: jakým slovním druhem jsou motivovány, jaké konkrétní afixy se účastní jejich tvoření, pokud jsou motivovány slovesem, zda jde o sloveso přechodné nebo nepřechodné, dokonavé nebo nedokonavé, zda se při tvorbě uplatňují alternace atd. Sémantické nuance opět nejpodrobněji charakterizuje AG 1980. Dále uvádíme některé typy pouze jako příklady, jak je sémantika rozrůzněná a jak je obtížné ji popsat.

Tak suffixálně postfixální slovesa tvořená od substantiv, i když všechna obsahují sufix *-и*, představují čtyři podtypy: 1. совершать действие, свойственное тому, кто назван мотивирующим существительным: *пестушиться* (разг.); 2. виднеться (о чем-л. имеющем то, что названо мотивирующим существительным): *фосфориться, холмиться*; 3. приобретать признаки того, кто (что) назван(о) мотивирующим существительным: *углиться*; 4. создавать то, что названо мотивирующим существительным – с дополнительным указанием na то действие, посредством которого создается что-либо: *толпиться* (собираться толпой), *ветвиться* (пускать от себя ветви), *ягниться* (рождать ягненка). (AG 1980, s. 384). Ale napadlo by nás opravdu např. uvedené sloveso *фосфориться* s významem *zářiti, světélkovati* zařadit pod význam 2., jak je charakterizován? Nebo sloveso *углиться*, uvedené jako příklad sémantiky 3. skupiny (navíc příklad jediný) bychom podle uvedené analýzy sémantiky chápali jako *uhelnatět*. Slovníky nás však poučují, že *uhelnatět* se rusky řekne *обугливаться, превращаться в уголь* (Česko ruský slovník, za red. L. V. Kopeckého a J. Filipce, Praha-Moskva 1976), zatímco *углиться* znamená „černat se jako uhel, být černý“: Черная на белом *углилась* надпись... Na bílém poli se černal nápis (VRČS). V tomto směru je obtížné najít rozdíl mezi sémantickým typem sloves *фосфориться* a *углиться*, ačkoli jsou zařazená do různých sémantických skupin („světélkovat jako fosfor“, „černat se jako uhel“), přitom jako podanou sémantiku vzorová by měla být hodně průkazná. Vůbec nejde o pole-

miku s AG 1980, spíše jde o to ukázat, jak se v oblasti popisu sémantiky lingvisté pohybují na tenkém ledu.

Ještě o mnoho složitější obraz poskytuje sémantika prefixálně postfixálních sloves. Je to pochopitelné, protože se na jejich odstínech podílí 16 (resp. 17, bereme-li v úvahu i jediné sloveso *возгореться*) prefixů. Tak uvedeme-li jako příklad hned první prefix vzatý podle abecedního pořadí, *в-*, dozvídáme se, že: „Глаголы с префиксом *в-* и постфиксом *-ся* имеют значение „углубиться, вникнуть во что-н. с помощью действия, названного мотивирующим глаголом, или свыкнуться, освоиться с этим действием“: *вдуматься* думая, углубиться, вникнуть во что-н., *вработаться* (разг.), *вслушаться*, *всмотреться*, *вчитаться* (разг.)... Тип продуктивный; окказ.: Артисты еще *вплотятся*, *выграются* в свою роль (устн. речь).” (AG 1980, s. 385). Jak jsme upozornili již v úvodu příspěvku, jde často o frekventované typy slovo tvorby, charakteristické pro mluvenou řeč.

Někdy se zdá, že čeština a ruština jsou si blízké v možnosti vytvořit sémantickou skupinu stejného typu stejným prefixem + postfixem, např. *на-ся* s významem velké míry děje (дойти до состояния удовлетворения или преращения в результате длительного или интенсивного совершения этого действия): *назривать се – напеться*. Ale textové užití může vedle shod vykazovat i rozdíly. V češtině i ruštině existuje obdobně *Со жсем се наплакал*, ale obdoba následujícího ruského užití v českém jazyce není: *Распрямылся князь, глотнул сухим, горячим горлом. Колотить перестало, лишь тело подрагивало редко, как у дитяти, которое долго плакало и наплакалось*. (Naše příklady zde i dále uvedené jsou z knihy Алексеев, С., *Собрание сочинений, Слово, Хозяин болота*, Москва 2000, s. 54). Z druhé strany mluvnické upozorňují, že „tvoření těchto sloves je v ruštině omezeno a mnohým českým slovesům tohoto typu odpovídají v ruštině slovesa nezvratná, sr. A co se nám nasliboval darů! – *А сколько подарков нам наобещал!*, A co her se pro nás навумýшле! – *А сколько игр он для нас навывдумал!*, Co jsem se mu napsal a navolal! – *Сколько раз я ему писал и звонил!* Atd.” (Op. c. v pozn. 6, s. 157).

Prefixálně sufixálně postfixálních typů sloves již není tolik, protože při jejich tvoření se neuplatňují zdaleka všechny předpony. U sloves odvozených od substantiv, popř. adjektiv se uplatňuje prefix *о-*, *об-* a sufix *-и* s významem „stát se tím nebo získat vlastnost toho, kdo (co) je nazván(o) motivujícím slovem: *обанкротиться*, *обынтелигентиться*, *окультуриться*. Jak upozorňuje AG 1980, jde často o hovorovou slovní zásobu a okazionální užití: там были корифеи и мы тоже *окорифеились* (устн. речь). Jiné předpony se uplatňují jen při tvorbě jednotlivých sloves, často s poznámkou разг., прост.,

оказ.: Макар весь подобрался, *накогтился*, почувал добычу (Шукш.); Весной все хотят *повитаминиться* (устн. речь) atd.

U typu motivovaného slovesy se uplatňuje prefix *пере-*, sufix *-ива, -ва, -а* plus postfix s významem „обмениваться тем действием, которое названо мотивирующим глаголом“: *переговариваться, перезваниваться, оказ. Лениво перечеркивались* воробьи (Брыль); Засыпая, я долго слышал, как *перелбехивались* взбудораженные собаки (Чернышев).

Protože jsme zatím věnovali pozornost převážně lexikálně gramatickým skupinám sloves, zůstaly stranou případy tvoření zvratných sloves motivovaných *nepřechodnými* slovesy, kde jde spíš o jednotlivé lexémy. Různé mluvnické příručky je charakterizují různě, od konstatování, že význam slovesa bez postfixu a s postfixem se málo liší: *грозить – грозиться, стучать – стучаться, звонить – звониться*, po pokusy najít mezi nimi sémantický rozdíl. Tak V. Hrabě (op. c. v pozn. 5, s. 53, 54) uvádí, že: „производящий глагол *стучать* обладает более широкой лексико-синтаксической сочетаемостью, чем производный глагол *стучаться*. Напр., *стучать молотком* (klepat kladívkem), *в висках стучит* (ve spáncích to buší nebo tepe). Оба глагола допускают параллельное употребление только в значении *стучать в дверь – стучаться в дверь*. Семантическое различие между ними в данном употреблении состоит в том, что глагол *стучаться* содержит дополнительный семантический признак „стучаться с тем, чтобы отворили“. Ср. *Мы постучались в ворота*. Zabušili jsme na vrata (Turgeňev). Srov. ještě naše příklady: Никита Евсеич закрыл окно и хотел спрятать ружье, но в то же время на улице громко хлопнула калитка и заскрипели половицы крыльца. Он вышел в переднюю ... и встал, глядя на дверь. За нею кто-то был, но почему-то *не стучался*, затаился. (Aleksejev 9). Никита Иваныч *постучался* еще немного и отошел. „И чего я *стучусь*?“ – неожиданно спокойно подумал он. (Aleksejev 513).

Obvykle se také ještě připomíná skupina sloves označujících barvy, u nichž tvar s postfixem „privносит в значение глагола оттенок неопределенности, слабости выявления признака: Он ничего не видел: то *серелось*, то как будто *чернелось* что-то.“ (AG 1980, s. 618). Příruční mluvnické slovníky pro Čechy s. 158, které jde především o srovnávací hledisko, uvádí: „Незвратné sloveso má jednak význam stávat se jakým, jednak – na rozdíl od češtiny – jevit se jako takový (pak se užívá jen v 3. os.), sloveso zvratné má jen tento druhý význam, např. На юге волосы выгорают и *белеют*. На горизонте *белеет* парус. Что *белеется* на горе зеленой?“

A konečně ještě jeden význam: postfix může přehadit sloveso osobní do třídy neosobních, a to takových, která nazývají stav prožívaný subjektem nezávisle na jeho vůli: *дремлется, плачется, не сидится, не спится*.

Tolik tedy mluvnic. V textu najdeme nejružnější případy sloves s postfixem, jejichž sémantika je někdy průzračná, jindy obtížněji popsitelná, a jejichž stylové zařazení kolísá od neutrálního k hovorovému nebo ještě sniženějšímu. Někdy jsou takové tvary kompatibilní jen s vymezeným okruhem slov, slov. výše *стучаться в дверь*, podobně *посмотреться в зеркало*: Едва за ним закрылась дверь, Ирина взяла материн платок, *посмотрелась в зеркало* над столом и ушла. (Aleksejev 503). Jindy jde vlastně o samostatnou lexikální jednotku: *плакаться* (stěžovat si, naříkat), *спроситься* (dovolit se), *забыться* (upadnout do spánku), *прикидываться* (tvářit se, stavět se), *вызваться* (nabídnout se) atd.: *плачется* по поводу того, что в монастырях книги превращаются в прах (Aleksejev 245); Похолодело сердце: в этукую тревожную ночь ушел и *не спросился* даже (Aleksejev 46); Вайсберг выпил вино и прилег, упершись затылком в спинку ложа. Закрыть глаза и *забыться*... (Aleksejev 342); А *прикидывался* – книжку старую ишу. (Aleksejev 109); Я провожу! – с готовностью *вызвалась* учительница. (Aleksejev 104). Atd.

Někdy je sémantika obou sloves – bez postfixu a s ním – v textu konfrontována: Кузьма в третий раз выглянул в окно – пусто в Москве! Хоть *кричи*, хоть *закричись!* (Aleksejev 272). VRČS v tomto případě zvrtný tvar neuvádí, ale zřejmě jde o význam „ukřičet se“. Podobně v již uvedeném příkladu дитя, которое долго *плакало* и *наплакалось* (Aleksejev 54). Pro překladatele by šlo o dost tvrdý oříšek, nejspíš by musel sáhnout po opisu.

Jak již bylo řečeno, žádné zvrtné sloveso nemůže být přechodné, a tak musí změnit rekcí, např. *полюбить кого*, ale *полюбиться кому*: Улыба с малодетства жил со старцем, *полюбился ему* как сын... (Aleksejev 46). Současně se přeskupují i vztahy podmět, subjekt, agens a jim odpovídající protějšky – mluvnickým podmětem je sice ten, kdo *полюбился*, ale odpověď na otázku ohledně subjektu a agensu je už složitější. V některých příručkách se uvažuje o zvrtných slovesech s nejednoznačně diferencovanými subjektově-objektovými vztahy.⁷

⁷ V op. c. v pozn. 5 s. 51 se uvádí příklad *Девушка встретила Павлу на аэродроме* s následujícím komentářem: „В предложениях этого типа затруднительно с уверенностью определить, какой из номинальных компонентов предложения был каузатором встречи. Возможны две семантические интерпретации этого предложения: Та dívka náhodou přišla Pavlovi do cesty na letišti или Tu dívku náhodou potkal Pavel на letišti. Ведущим семантическим моментом в данном русском предложении и в его чешских эквивалентах является указание на то, что встреча произошла произвольно. Эта произвольность ослабляет активность обоих именных компонентов предложения и отводит дифференциацию субъектно-объектных отношений на задний план.“

Celkově lze tedy říci, že přefazení slovesa do sféry sloves zvrtných, které se děje zdánlivě zanedbatelným gramatickým prostředkem, postfixem *-ся*, má zanedbatelné důsledky. Tyto důsledky se dotýkají sémantiky sloves, rekce, vztahu ke kategorii slovesného rodu (i když je nutné znovu zdůraznit, že existují zvrtná slovesa vyjadřující aktivum a naopak sféra jejich užití v pasivu je relativně omezená), propojení se slovesnou kategorií vidu a času, ale i osoby. Dotýkají se i snahy vyhnout se pojmenování agense děje a dalších fenomenů. Dále se dotýkají vztahu k syntaktickým pojmům podmět – předmět v povrchové rovině jazyka a k pojmům subjekt děje – objekt děje a agens – patiens v hloubkové struktuře i vztahu k specifickým syntaktickým omezením a konstrukcím. Znovu se tedy ukazuje, že v jazyce neexistují izolované jevy. Postfix *-ся* je však nejen záležitostí gramatiky jazyka jako „kódu“, ale i „gramatiky textu“. Existence zvrtného pasiva je především vyvolána potřebou zachovat v textu určitou perspektivu rozvíjení textové posloupnosti, související s jevem označovaným jako aktuální členění nebo členění podle kontextu. V jistém ohledu tedy postfix *-ся* působí jako jedna z „výhybek“ ve smyslu klasických Jakobsonových *shifters*,⁸ které zajišťují spojitost mezi obsahem sdělení a řečovým aktem, způsobem „uchopení“ skutečnosti a její transformace do výsledné podoby textu.

⁸ Sr. Якобсон, Р., *Шифтеры, глагольные категории и русский глагол*, in: Принципы типологического анализа языков различного строя, перев. с англ., Москва 1972.